
HLAVNÍ ČLÁNKY

Periferie Česka: ohlédnutí za projektem aplikovaného výzkumu

MILAN JEŘÁBEK¹, RENÉ WOKOUN²

---

¹ Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: jera-bek@sci.muni.cz

² Vysoká škola finanční a správní, a. s., Fakulta právních a správních studií, katedra regionálního rozvoje a veřejné správy, Praha, Česko (University of Finance and Administration, Department of Regional Development and Public Administration, Prague, Czechia); e-mail: rene@wokoun.cz

ABSTRACT **Peripheries of the Czechia – a look back at the applied research project** – The peripheries, determined by their peripheral location in relation to the population centres, are generally characterised by population decline, inadequate infrastructure and low economic performance. Territories adjacent to the regional (internal) or state (external dimension) border of Czechia thus require special attention of the local government (regions) and the state administration. The project was based on the approach of individual regions to the issue, bearing in mind both the closed nature of regional processes and the competence of the respective levels of public administration. Through the analysis of the current socio-economic situation – usually at the local or municipal level – we have defined both types of the periphery. In the model territories, we conducted sociological surveys among the mayors/mayoresses of the municipalities. Nearly 400 opinions of „representatives of the people“ thus suitably supplemented or corrected the previous objective assessment. In close cooperation with the application guarantors, especially the Ministry of Regional Development, measures of a legislative nature and recommendations were formulated in order to strengthen the territorial cohesion of Czechia.

KEY WORDS periphery – Czechia – borderland – socio-economic analysis – interdisciplinarity

---

JEŘÁBEK, M., WOKOUN, R. (2024): Periferie Česka: ohlédnutí za projektem aplikovaného výzkumu. Informace ČGS, 43, 1, 2–20.

1. Úvod

Problematika periferních území ve výzkumu, ale ani v realitě regionálního rozvoje, není nová. Naopak, jedná se o evergreen¹, ať už se věnujeme přístupu (snaze řešit) veřejné správy, či se zaměříme na konkrétní území. Objektívni situace, spočívající v diferenciaci podmínek přírodních (fyzickogeografických), sociálních (socioekonomických), infrastrukturních, environmentálních, politických atd., determinuje do značné míry „úroveň života“ v konkrétních oblastech (lokality). Logicky se tak vytvářejí – mj. v souladu s obecně známou s teorií hnacích a hnaných sil – území jádrová a periferní, prosperující a zaostávající, převzato ze sportu *winneři* a *loseři*. Nakolik vzniklé disparity lze považovat za přirozené, otázkou a/či problémem zůstává jejich rozměr, ať už jej posuzujeme rozměrem zaostávání (ztráty, vyjádřeno např. hrubým domácím produktem v případě komparace na úrovni Evropské unie) či velikostí těchto (zjevně) znevýhodněných území (měřeno prostřednictvím zdejší populace, plošný rozsah apod.). Důležitým krokem, navazujícím na výzkum, resp. určení periferií, je přístup decizní sféry, zda a do jaké míry má, může či chce jim pomáhat a omezovat tak tzv. rozevírání nůžek mezi bohatými a chudými. To pochopitelně platí nejen z územního pohledu. Periferie se nepochybně vyznačují jak shodnými znaky, tak odlišnostmi, jakož i diferencovaným stupněm/úrovní perifernosti a rozmanitými aspekty, jak bude v příspěvku demonstrováno prostřednictvím kartografických, resp. GIS výstupů.

Obsahově se studium periferií často prolíná s jinými specifickými či znevýhodněnými oblastmi, a to na jakékoli hierarchické úrovni – od globální až po lokální. Není ambicí naší, resp. tohoto příspěvku poskytnout víceméně kompletní přehled relevantní literatury české a/či zahraniční (mezinárodní). Zde odkazujeme na nedávný příspěvek v periodiku *Geografie* (Jeřábek a kol. 2021), připravený s podporou projektu Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi (TL03000527), řešeného v letech 2020–2023.

Záměrem (cílem) příspěvku je seznámení odborné veřejnosti v koncentrované podobě s vybranými poznatky z projektu „Periferie Česka“. Sestavení inter- resp. multidisciplinárního týmu, jakož i zastoupení čtyř pracovišť, umožnilo uchopit problematiku periferií komplexním způsobem. Ve výzkumné činnosti jsme kladli důraz na lokální úroveň, neboť jsme přesvědčeni, že vyšší mikroregionální měřítko (např. prostřednictvím SO ORP) nevystihuje dostatečně územní diferenciaci. Předností zvoleného přístupu je rovněž možnost vizuálního kartografického/GIS vyjádření, které jsme aplikovali jak na příkladu Česka, tak modelových území.

¹ Dovolím si – jako bývalý pracovník veřejné správy – osobní vyjádření z prostředí severních Čech. Řádově před 40 lety jsme – za tehdy terminologicky únosnější – okrajová území prohlásili Krušné hory, Podbořansko, Šluknovsko a Frýdlantsko. Současná administrativa se jimi stále zabývá... (pozn. M.J.)

Neopomněli jsme terénní výzkum, a to realizací dotazníkového šetření se starosty/starostkami vč. osobní návštěvy některých lokalit (rozhovory a/či interní workshopy). Díky participaci reprezentantů politologie a práva jsme se věnovali také otázkám a přístupům veřejné správy a legislativy.

2. Deskripce situace: návaznost na předchozí výzkumy

Koncepce výzkumu aplikačního charakteru vychází z předchozích aktivit participujících pracovníků. Do určité míry se protnul zájem o regionální rozvoj v obecné poloze s důrazem na pohraničí. Periferie totiž, vedle prostorové odlehlosti, jsou obvykle alokovány při hranici, a to nejen státní, ale i na nižší, resp. kvalitativně jiné rovině administrativní – především pak krajské. V našem pojetí hovoříme jednak o periférii vnitřní – zde v kompetenci institucí národních/celostátních a krajských/regionálních, jednak periférii vnější – tam se nesporně uplatňuje rovněž prvek zahraniční, resp. přeshraniční, a to včetně působení Evropské unie jako součást politiky sociální, ekonomické a územní soudržnosti (Jeřábek a kol. 2015; Šindelář, Jeřábek 2022).

Jako základní a významný inovační prvek s ohledem na dosavadní výzkumy lze považovat socioekonomické analýzy provedené na úrovni obcí. Podstatná část našich aktivit směřovala k exaktnějšímu, ale také užšímu vymezení periferií (vnitřních i vnějších), do určité míry tak navázat na již poněkud starší práce základního výzkumu a/či aktuální projekty aplikovaného výzkumu (Musil, Müller 2008; Drápela 2011; Bernard, Šimon 2017), především pak na práce pocházející z výzkumného centra RURAL pražského Albertova (Jančák 2001; Marada 2001; Perlín, Kučerová, Kučera 2010; Perlín a kol. 2018–2020).

Hranice se jeví jako dělící linie, a to jak uvnitř státu (mezikrajské), tak navenek (státní). Projekt sleduje nutnost koordinace socioekonomických aktivit přes hranice krajů, neboť většina regionálních procesů je právě v rámci krajů víceméně uzavřena. Okrajová území krajů tedy jsou hendikepována, neboť sem často rozvojové impulzy nedocházejí či jen slabě (později). Právě inovativně se zabýváme krajskými hranicemi², protože už jejich prostá existence determinuje buď prohlubování znaků perifernosti, nebo přímo vede ke vzniku nových vnitřních periferií. Podstatné je rovněž, že oboustranně periferní území není předmětem zásadní podpory ani státu, ani krajských samospráv. Státní hranice, resp. české příhraničí (a přílehlé, sousední území z druhé strany) se těší, a to již od Phare CBC (1994) až po operační programy Interreg (V-A, 2014–2020/2022), významné programové, finanční podpoře EU. Proto je nezbytné, aby zdejší aktéři (kraje, obce) věnovali

² Mj. s ohledem na zájmy hlavního aplikačního garanta Ministerstvo pro místní rozvoj, konkrétně Odboru strategií a analýz regionální politiky a politiky bydlení.

pozornost negativním aspektům podmíněným geografickou polohou při krajské hranici s cílem posílení teritoriální soudržnosti.

3. Metodika vlastního výzkumu

Při řešení projektu došlo k propojení metodologických postupů několika vědních disciplín, a to regionalistiky, regionálního rozvoje, ekonomické a sociální geografie, životního prostředí, sociologie, práva a politologie³. Přínosem je tak komplexní a multidisciplinární přístup při socioekonomické analýze vnitřních a vnějších periferií, jejich hranic, analýze rozvojových dokumentů a doporučeních pro řešení rozvojových problémů vnitřních a vnějších periferií. Tento inovační přístup řešeného byl podpořen zapojením čtyř univerzit pokrývajících svým dosahem příslušná modelová území, čímž byly zaručeny relevantní znalosti regionální až lokální problematiky. V zásadě šlo o využití potenciálu základního výzkumu, již dříve uvedených vědních disciplín k aplikacím pro formulování souboru návrhů, opatření a doporučení, která by stimulovala mezikrajskou spolupráci a posilovala územní kohezi vnitřních i vnějších periferií, a to přirozeně v těch tématech, oborech či ad hoc případech, které jsou odůvodnitelné (mají smysl).

Vedle interních záležitostí jsme zpravidla diskutovali s představiteli územní samosprávy. Tak jsme navštívili mj. Bedřichov (modelové území „Nisa“, vnější periferie), Nepomuk (MÚ „Plzeňsko“, vnitřní periferie), Seč-Ústupky a Svitavy (MÚ „Východní Čechy“), Sádek (okres Třebíč). K ukládání všech relevantních podkladů, zejm. pracovního charakteru byl vytvořen pod VŠFS web projektu (<https://www.vsf.info/periferie>).

Oproti předpokladu, ovšem v souladu s pojetím MMR, došlo k redukci až absenci „sledování dění“ za státní hranicí, tedy jak příhraničního pásu sousedního státu, tak partnerské části zkoumaných euroregionů (modelových území vnější periferie). Pohled ven byl tak kompenzován – díky osobním vztahům – úzkou spoluprací s Asociací evropských hraničních regionů (Association of European Border Regions, AEBR/AGEG), jakožto zastřešující instituce přeshraniční spolupráce. To

³ Tomu odpovídalo složení řešitelského týmu, a tak je na místě uvést další spoluřešitele resp. spolupracovníky: vedle J. Dokoupila (ZČU) a Z. Szczyrby (UPOL) za ekonomii N. Krejčovou a Z. Khendriche Trhlínovou (VŠFS), za sociologii F. Zicha (VŠFS), za politologii L. Novotného (VŠFS), konečně právní problematice se věnovali P. Mates a P. Čechák (VŠFS). Do projektu se dále jako externisté zapojili prostřednictvím participujících vysokých škol:

- VŠFS: M. Šašek, J. Pěkná, M. Tuček, V. Netolický, K. Lacina, M. Tomčík / oponenti J. Postránecký, A. Vaishar
- MÚ: P. Hlislíkovský, K. Pavlačková, D. Kevický, M. Šindelář, V. Svobodová, J. Slíva
- ZČU: L. Kús
- UPOL: D. Fiedor, P. Šimáček, V. Hábllová, F. Kovařík

se projevilo zejména při koncipování a interpretaci mapy vnějších periferií, jakož i jednotlivých euroregionů.⁴

Řešení projektu bylo zásadně poznamenáno epidemickou situací, která nás donutila k modifikaci některých aktivit. Zejména jsme museli rezignovat na rozsáhlé šetření u obyvatelstva modelových území, a to jak vnitřních, tak posléze vnějších periferií. To bylo nejprve časově odloženo a poté nahrazeno, po odsouhlasení aplikačními garanty (dále též AG) – zejména MMR – a TA ČR rozhovory s představiteli vybraných obcí. Tím došlo k poměrně výrazné úpravě metodických přístupů, zejména omezení terénního výzkumu v konkrétních regionech/lokality modelových území.

Vedle publikačních výstupů trvalého charakteru a kabinetního výzkumu jsme získané poznatky a dílčí kroky průběžně konzultovali, resp. diskutovali při různých setkáních s rozmanitými aktéry zapojenými do regionálního rozvoje. Jsme přesvědčeni, že právě takový postup v rámci aplikovaného výzkumu zaručuje uplatnění výsledků projektu v praxi, neboť jsou průběžně verifikovány jak zástupci akademické sféry, tak regionální politiky na úrovni států i regionů (krajů) vč. zahraniční/přeshraniční dimenze.

3.1. Kabinetní výzkum (*desk-research*)

K posouzení socioekonomické situace vnitřních a vnějších periferií vč. jejich vymezení jsme se – na rozdíl od dosavadních prací – důsledně koncentrovali na obce jako územní jednotky, přičemž snahou bylo zachytit vedle aktuálního stavu v některých odůvodněných okruzích/ukazatelích rovněž vývoj (viz tab. 1). Kombinovali jsme deduktivní a induktivní přístupy tak, abychom exaktně zachytili reálnou situaci (vývoj, např. prostřednictvím 5letých období u natality a migrace). Hodnoty za obce jsou vztaženy k republikové hodnotě a následně je soubor členěn podle statistického rozložení na kvintily vč. doplnění o rozsah odchylky od průměrné hodnoty. Soudíme, že právě obce zařazené do dvou kvintilů v negativním smyslu lze prohlásit za mírně až výrazně periferní.

Tento výstup byl finalizován ve formě tematických map, deskripce a prvotní syntézy získaných poznatků. Každá z celkem 41 dílčích map se stala východiskem pro analýzu spočívající v deskripci, syntéze a celkovém hodnocení směřujícím ke stanovení vnitřních i vnějších periferií (viz příslušné výstupy, resp. kapitola Výsledky).

Za podstatnou složku výzkumu považujeme analýzu koncepčních dokumentů regionální politiky a územního plánování. Řešení problematiky periferií dosud není

⁴ Perspektivně budou právě tyto mapy v anglickém provedení příslušně prezentovány a poskytnuty např. prostřednictvím AEER k využití pro koordinaci přístupy na evropské úrovni.

Tab. 1 – Přehled použitých ukazatelů pro posouzení územní diferenciaci

Obyvatelstvo	Trh práce a ekonomika	Bydlení, dopravní dostupnost, pokrytí internetem
<ul style="list-style-type: none"> - živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (období) - migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (období) - změna počtu obyvatel – index 2019/2001 - index stáří (65+/0-14 let, aktuální) - index vzdělanosti (SLDB, $4 \times V\check{S} + 2 \times S\check{S} + 1 \times \text{ostatní} / \Sigma$) - změna indexu vzdělanosti – index 2011/2001 	<ul style="list-style-type: none"> - míra nezaměstnanosti v % (aktuální) - rozdíl míry nezaměstnanosti (v p. b., vývoj 2014–2019) - podnikatelská aktivita na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - podnikatelské subjekty se zaměstnanci na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - osoby samostatně výdělečně činné (IČO) na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - společnosti s ručením omezeným na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - daňová výtěžnost na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) 	<ul style="list-style-type: none"> - intenzita bytové výstavby – dokončené byty na 1 000 obyvatel (období 2013–2019) - četnost spojů veřejné hromadné dopravy (středa/sobota, aktuální) - časová dostupnost krajského města a SO ORP (aktuální) - pokrytí území internetem (aktuální)

Pramen: vlastní výzkum

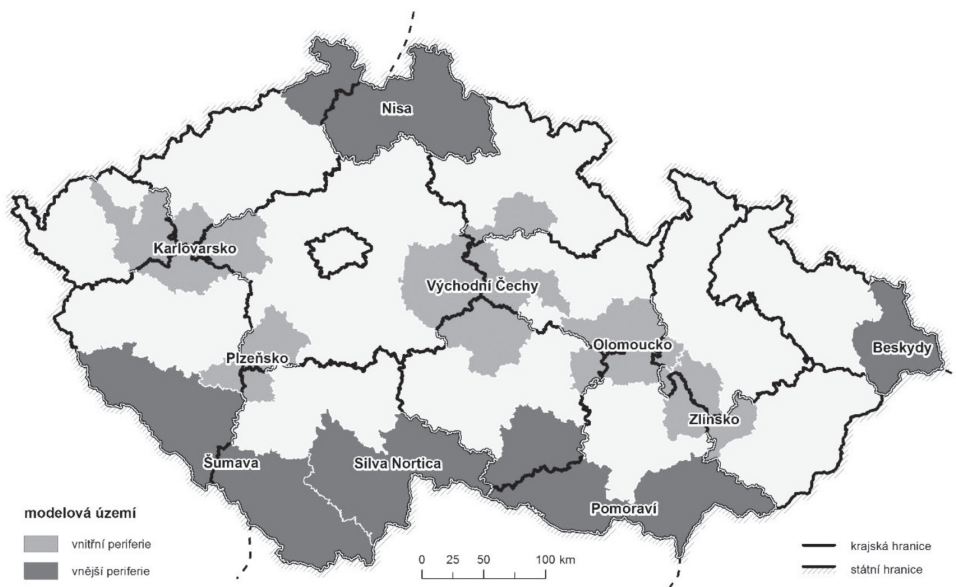
jednoznačně definovaným předmětem regionální politiky, přesto příslušné dokumenty sehrávají – na úrovni celostátní a regionální/krajské – zásadní roli. Proto jsme podrobili analýze desítky dokumentů reprezentujících jak regionální politiku/rozvoj, tj. strategie regionálního rozvoje (SRR), tak územní plánování, tj. zásady územního rozvoje (ZÚR), případně tematicky zaměřené studie. Domníváme se totiž, že právě kraj (vyšší územně samosprávný celek, VÚSC) sehrává (měl by sehrávat) rozhodující roli v regionálním rozvoji, mj. v souladu s principem subsidiarity. Obsahově jsme se zaměřili na zastoupení, jakož i kontext vybraných pojmů – nosných klíčových slov: periferie, území/oblast okrajové, hranice kraje, hranice státní, ale také pojmů „příbuzných“ jako zaostávající, znevýhodněné, marginální, zahraničí, přeshraniční spolupráce, soudržnost, koheze, postižený a/či venkov.

3.2. Terénní výzkum

V souladu se záměry projektu bylo záměrem empirického šetření v modelových územích (vnitřních a vnějších periferií – 5 + 5, obr. 1):

1. Posoudit stav vybraných obcí z hlediska demografické, sociální, občanské vybavenosti a ekonomické situace a identifikace míry perifernosti.
2. Získat informace o fungování místní správy a o aktivitě občanské společnosti.
3. Zjistit hlavní cíle a problémy života a rozvoje obce. Metody jejich řešení.

S ohledem na covidovou situaci došlo k zásadní redukci původně plánovaných cílových skupin (obyvatelstvo, starostové obcí, podnikatelé, elity), zvolili jsme

Obr. 1 – Modelová území vnitřních a vnějších periferií v rámci Česka

Pramen: návrh M. Jeřábek, realizace P. Šimáček

pouze představitele územní samosprávy. Výběr obcí, v dotčených 25 SO ORP, jsme provedli ve vazbě na populační velikost, blízkost (krajské) hranice, přítomnost železnice a/či silnice I. třídy. Za vnitřní periferie máme k dispozici 195 dotazníků. Jejich struktura zahrnuje následující okruhy:

1. Základní sociodemografické a ekonomické údaje o obci vč. problematiky zaměstnanosti obyvatel (s využitím statistických zdrojů).
2. Bytový fond, výstavba / Občanská vybavenost obce.
3. Spolky a společenské organizace, pořádané akce, soužití občanů.
4. Hodnocení práce zastupitelstva / Spolupráce s orgány státní správy, hodnocení péče kraje.
5. Vědomí a význam krajské hranice / Cíle a problémy rozvoje obce.
6. Identifikační údaje o obci.

Vyhodnocení bylo provedeno centrálně přes systémový soubor, využití Excel a SPSS, což nám umožňuje interpretaci třídění 1. a 2. stupně podle řady ukazatelů. Hodnotu šetření spatřujeme v doplnění subjektivní roviny při hodnocení zdejší situace, častokrát byly ovšem přínosnější sdělení nad rozsah dotazníku...

Pro vnější (při státní hranici) dimenzi perifernosti jsme zvolili primárně území pěti euroregionů zahrnující celkem 17 okresů, z nichž jsme shromáždili 198 dotazníků od starostů/starostek obcí. Použitý dotazník obsahoval většinu z předchozího

šetření, navíc bylo zařazeno přes 20 otázek k tématu Státní hranice a přeshraniční spolupráce. Pro práci v terénu jsme z celostátní mapy (syntéza za obyvatelstvo, ekonomiku a dopravu + komplexní) odvodili mapy pro všech 10 modelových území (celkem tedy dalších 40 map).

3.3. Živé akce / aktivity

Za nedílnou součást aplikovaného výzkumu považujeme nejen průběžnou konzultaci jednotlivých kroků s aplikačními garanty, ale také prezentaci postupně získávaných poznatků odborné veřejnosti, a to jak v akademickém prostředí, tak veřejné správě. Proto zde uvádíme stručný přehled jednotlivých akcí:

1. Úvodní workshop (Brno, 23. 6. 2020): Workshop byl zaměřen na výměnu názorů zejména AG (MMR a tehdejší Regionální rozvojová agentura jižní Moravy), dále také pozvaných expertů (vč. zástupců RURAL PŘF UK) a řešitelského týmu na způsob řešení vnitřních (a vnějších) periferií pohledem veřejné správy zejm. na regionální (krajské, např. Kraje Vysočina) a lokální (komunální) úrovni.
2. Diskuze – workshop získaných poznatků s decizní a podnikatelskou sférou (Praha, 18. 11. 2021) Podkladem pro jednání byly poznatky získané kabinetním výzkumem i výzkumem terénním v pěti modelových územích vnitřní periferie s cílem přispět ke zvýšení mezikrajské koheze, čemuž odpovídalo zastoupení kraje Středočeského, Královéhradeckého, Vysočina, jakož i několika místních akčních skupin a obcí.
3. Konference pro aplikační sféru (Kroměříž, 11. 2. 2022): Obdobná akce pro moravské kraje (Moravu a Slezsko) byla uspořádána pod názvem *Periferie jako území pro mezikrajskou spolupráci?* Cenná pro řešitelský kolektiv byla vystoupení reprezentantů všech řádovostních (správních) úrovní počínaje celostátní a lokální konče: MMR, krajů Jihomoravského, Olomouckého, Zlínského, Moravskoslezského a Kraje Vysočina, MAS Kyjovské Slovácko v pohybu a DSO Mikroregion Hornácko, města Olešnice⁵.
4. Workshop – diskuze získaných poznatků s vědeckou komunitou (Olomouc, 8. 9. 2022): Akce měla formu samostatné sekce v rámci XXV. Kongresu ČGS a 18. Kongresu SGS. Čtyři prezentovaná témata (*Představení projektu, Populační vývoj vnitřních a vnějších periferií Česka, Vybrané ekonomické aspekty periferních regionů Daňové příjmy obcí a měst v periferních regionech: od autonomie k územní spolupráci?*) jsou ke stažení na webu pořadající katedry geografie PŘF UPOL⁶.

⁵ Město s cca 1,7 tis. obyvateli, ležící u krajského trojmezí (na území kraje Jihomoravského, na severu sousedí s Pardubickým krajem a na západě s Krajem Vysočina.

⁶ <https://doivup.upol.cz/pdfs/doi/9900/05/5400.pdf>

5. Mezinárodní vědecká konference (Plzeň, 14.–15. 11. 2022): Konference, jejímž záměrem byla verifikace přístupu k řešení otázek vnitřních a vnějších periferií, se konala pod názvem *Periferie v regionálním rozvoji Česka*. Za přínosné považujeme aktivní participace zahraničních účastníků, zejména zástupce partnerského pracoviště ZČU Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg a především představitele AG AEER.

4. Vybrané výsledky a poznatky

Jak bylo výše uvedeno, výzkumné aktivity se orientovaly z pohledu územního na celé Česko, v detailu pak na 5 + 5 modelových území. V metodickém přístupu jsme využili jak tzv. tvrdých dat (statistiky) k posouzení objektivní situace, tak „měkkých“ metod ke zjištění subjektivního hodnocení dění na obecní úrovni na území vybraných euroregionů. Rozmanitosti získaných poznatků odpovídá do značné míry členění dalšího textu na tři bloky:

1. Analýza koncepčních dokumentů formou tezí – periferie v jednotlivých krajích.
2. Interpretace dat z lokální/komunální úrovně prostřednictvím kartografického/GIS vyjádření – Česko a modelová území.
3. Empirické šetření v modelových územích na příkladu několika témat – subjektivní reflexe starosty.

Zde byla využita kolektivní monografie (Jeřábek a kol. 2023), zatímco detailnější poznatky jsou prezentovány v samostatných výstupech, některé z nich jsou uvedeny v literatuře.

4.1. Problematika periferií v krajských dokumentech regionální politiky a územního plánování

Středočeský kraj: Kraj lze vnímat jako zázemí Hlavního města Prahy bez vlastního dominantního krajského centra s nezanedbatelnými vnitřními disparitami. Periferie je možné ztotožnit s tzv. okrajovými částmi, definovanými krajskými dokumenty. Dochází ke stárnutí a vytlidňování periferních a venkovských území ve prospěch okrajových částí jak Prahy, tak jejího suburbánního pásma. To vede k postupnému zániku komerčních a částečně i veřejných služeb a zhoršujícím se životním podmínkám. Proto cíl Soudržný region zahrnuje mj. posílení atraktivity těchto oblastí směřující k vyrovnávání příležitostí a omezení dojížděky do centra. V dopravní problematice se zmiňuje zajištění obslužnosti přes krajské hranice.⁷

Jihočeský kraj: Dokument připomíná polohu kraje v rámci Česka, zároveň však upozorňuje na návaznosti na území sousedních států Německa a Rakouska se

snahou o koordinaci záměrů, zmíněn je i evropský kontext. Zvláštní postavení v přeshraničních vazbách zaujímá Šumava, přičemž možnosti spolupráce jsou velmi rozmanité. Rozvoj „organizované formy“ přeshraniční spolupráce probíhá také na území Euroregionu Silva Nortica (jižní Čechy, Waldviertel), jakož i Evropského regionu Dunaj – Vltava (ERDV, z naší strany dále za účasti Plzeňského kraje a Kraje Vysočina).

Plzeňský kraj: Zásady územního rozvoje uvádí mezi hlavními cíli koordinaci rozvoje území Plzeňského kraje se sousedními kraji a s Bavorskem. To se týká jak základních (rozvojových) dopravních os, tak zlepšení dopravní dostupnosti v příhraničí. Ve specifických oblastech severní Rokycansko, Kralovicko, Brdy a Plánicko-Nepomucko se usiluje o obnovu vyvážených podmínek udržitelného rozvoje území. Na Šumavě je zlepšení dopravní dostupnosti v řadě míst v rozporu s ochranou přírody (NP, CHKO). Dosud velkou překážkou pracovního uplatnění obyvatel i širšího rozvoje vztahů s Bavorskem je jazyková bariéra.

Karlovarský kraj: V územním rozvoji kraje na západním konci Česka dochází k rozvoji polycentrické sídelní struktury, vedle hlavní osy Cheb – Sokolov – Karlovy Vary a dále do Ústeckého kraje, v pásu Aš – Cheb – Mariánské Lázně s přesahem do Plzeňského kraje (Planá, Bor), v přeshraničních vazbách s Německem: Bavorskem v prostoru Aš – Selb, Aš – Rehau a Cheb – Marktredwitz, Saskem Jáchymov – Oberwiesenthal, Horní Blatná – Johanngeorgenstadt a Kraslice – Klingenthal. Důraz je kladen na rekreaci a cestovní ruch, mj. podporou přeshraničních vazeb pro využívání rekreační infrastruktury, včetně využívání zdejších přírodních a kulturně historických hodnot. Jedná se zejména o horské oblasti částečně znevýhodněné fyzicko-geografickými podmínkami a slabými centry osídlení a dále o vnitřní periferie v jihovýchodní části kraje (Slavkovský les, Bochoř-Žlutice).

Ústecký kraj: Příslušný dokument reflektuje značné regionální rozdíly, stanovuje znevýhodněné regiony na základě jejich specifických problémů. Jako periferní se profiluje oblast Šluknovsko, znaky perifernosti ovšem vykazuje rovněž rekreační oblast (zejména Krušné hory) a Poohří. Akcentována je nepříznivá dopravní poloha (dostupnost) s dopady na životaschopnost příslušného území (lokalit). Za problematické se označuje rovněž nedostatek případně struktura pracovních příležitostí, podmíněná jak polohovou odlehlostí od rozvojových os, tak restrukturalizací ekonomické základny.

Liberecký kraj: Strategie pracuje s pojmem periferie: vyznačují se celkovou nízkou konkurenceschopností a nedostatečnou nabídkou, nedostatečnou vybaveností

⁷ Kraj sice nesousedí s jiným státem, ale má – shodně s krajem Jihomoravský – jednoznačně nejvíce sousedů. Na úrovni krajské – 7, přičemž 8. Karlovarský kraj je vzdálen jen několik kilometrů. Ojedinelý styk krajů na severozápadě nás vedl k výběru k výběru tohoto území jako jeden z příkladů vnitřní periferie.

dopravní i technickou infrastrukturou vzhledem k rozdrobenosti zástavby a náročnému terénu. Tyto periferní, resp. odlehlé či sociálně vyloučené lokality jsou zmíněny v kapitolách Bezpečnost a Cestovní ruch. Dokument poukazuje také na přetížení některých lokalit návštěvníky, přičemž cestovní ruch je klíčové odvětví většiny těchto oblastí. V územně analytických podkladech je Frýdlantsko doslovně označeno za periferní oblast, zatímco Mimoňsko je vymezeno pro podporu z důvodu přítomnosti bývalého vojenského újezdu Ralsko.

Královéhradecký kraj: Dokumenty si v problémové analýze periferních oblastí všímají negativních dopadů administrativního členění krajů i některých obcí s rozšířenou působností ve smyslu přirozené spádovosti, zároveň vyzdvihují partnerství jako nástroj pro řešení problémů, ať už ve formě meziobecní nebo přeshraniční spolupráce; zároveň jako riziko deklarují postupný vznik a rozšiřování tzv. vnitřních (krajských) periférií. Ekonomické faktory jsou stěžejním determinantem územních disparit v kraji. Za hospodářsky slabý region je považováno zejména území SO ORP Broumov, pozornost zasluží rovněž nadmístní specifické oblasti Orlické hory a Jičínsko.

Pardubický kraj: Hodnocení prostřednictvím SWOT analýzy jednotlivých SO ORP využívá čtyři pilíře: ekonomický, environmentální, sociální a prostorový. Za nejvíce problémový z hlediska perifernosti je považováno Moravskotřebovsko, mj. se zde sbíhají hranice tří krajů. Negativní situaci zaznamenáváme ještě v SO ORP Hlinsko, Králíky a Polička. Významným prvkem rozvoje je cestovní ruch, který však omezuje absence odpovídající dopravní infrastruktury: D35 jako hlavní dopravní osa kraje ve směru západ – východ a D43 vytvářející napojení na jižní Moravu.

Kraj Vysočina: Kraj se vyznačuje centrální polohou v rámci Česka, tedy (obdobně jako Středočeský kraj) vnitrozemským charakterem s absencí státní hranice, naopak sousedstvím se čtyřmi kraji. Tato skutečnost se projevuje v regionálním rozvoji pozitivně i negativně. Ve slabých stránkách SWOT analýzy se mj. uvádí existence periferních regionů, špatně dopravně dostupných a pro investory neatraktivních. Více než třetina obyvatel kraje žije v hospodářsky a sociálně ohrožených územích (8 z celkem 15 SO ORP).

Jihomoravský kraj: Značnou část kraje můžeme – v národního, resp. mezinárodního kontextu – označit jako příhraniční region: sousedí s rakouskou spolkovou zemí Niederösterreich a slovenskými kraji Trnavským a Trenčianským, v rámci Česka pak s pěti kraji. Za příklad vazeb mimo kraj necht' slouží v pozitivním smyslu Integrovaný dopravní systém JMK a/či síť cyklostezek, v negativním smyslu pak absence dálnice směrem na Vídeň. Strategie regionálního rozvoje kraje 21+ identifikuje hospodářsky a sociálně ohrožená území, jako periferní části kraje pak na jihozápadě, jihovýchodě, východě a severu.

Olomoucký kraj: Strategie nezachycuje jen problémové SO ORP, ale také jak periferní oblasti na styku se sousedními kraji, tak i vnitřní periférie, především

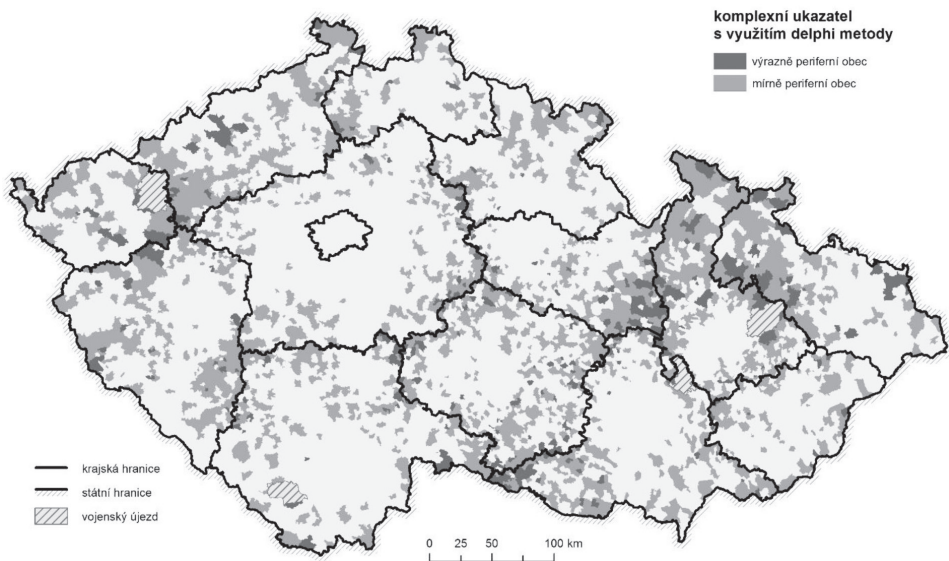
na hranicích jednotlivých SO ORP Olomouckého kraje. Nejhorší situace byla vyhodnocena na Jesenicku, částečně i na Šumpersku. Dopravní obsluha se jeví jedním z klíčových ohrožení, a to zejména v důsledku přetrvávající absence dálnice D35. Dokument popisuje administrativní hranice OLK s okolními kraji jako „železnou oponu“. Naproti tomu přeshraniční spolupráci s Polskem vidí strategie jako příležitost pro regionální rozvoj, např. v cestovním ruchu (oblast Zlatých Hor, Javorníku, Jesenicko) vč. polské klientely (Opolské vojvodství).

Zlínský kraj: Součástí aktuálního rozvojového dokumentu je cílená analýza zaměřená na identifikaci významných vnitroregionálních rozdílů a disparit, územní jednotkou jsou – ostatně jako obvykle – SO ORP. Za slabší mikroregiony (s využitím ukazatelů reflektujících ekonomiku a trh práce, lidi a kvalitu života, infrastrukturu a kvalitu prostředí – lze označit Holešov, Valašské Klobouky, Bystřice pod Hostýnem, Uherský Brod a Vsetín. Tamtéž je připomenuta obnova Zlínského kraje v novodobé historii správního uspořádání Česka. Vzhledem k poloze (geografické, geopolitické) působí tvrzení, že kraj „představuje dopravní lokalitu s velkým potenciálem stát se součástí dopravního propojení východní a západní části EU“ (s. 69) nepochybně ambiciózně až nereálně. Jedna z prioritních oblastí návrhové části je specifikována jako přeshraniční rozměr regionální politiky.

Moravskoslezský kraj: Kraj má periferní polohu, uvádí se jako slabá stránka kraje a je tak vnímán zvenčí. Existují zde silné disparity a koncentrace sociálních problémů. Problémové oblasti lze rozdělit do tří typů. Jedná se o místa s dopady deindustrializace (zejména SO ORP Karviná, Bohumín a Havířov), oblasti vnitřní periferie kraje a místa s vysokou mírou odlivu obyvatelstva. O nerovnoměrném rozmístění obyvatel ohrožených chudobou svědčí i výše vyplacených doplatků na bydlení. Většina obyvatel pobírající tento typ dávky se soustřeďuje v oblasti Jeseníků a na Vítkovsku, (ale také v Ostravě a Karviné). Návrhová část strategie proto doporučuje rozvoj sociálních služeb v odlehklých a periferních oblastech Moravskoslezského kraje.

4.2. Územní diferenciacie na úrovni celostátní až mikro/regionální

Díky analytickým pracím (viz tab. 1 metodické části) jsme získali značné množství dílčích map, např. za jednotlivé složky populačního vývoje. Následně jsou koncipovány mapy syntetické, resp. tematické, shrnující tematické okruhy populační vývoj, ekonomická úroveň a dopravní dostupnost. Komplexní vyjádření perifernosti vzniká vážením jednotlivých témat s využitím *delphi metody* za účasti 30 osob z akademického prostředí a expertů na regionální rozvoj z veřejné správy. Jedná se o jeden ze zásadních aplikačních výstupů projektu (viz Jeřábek a kol. 2021), byť dále rozpracován pro potřeby regionální politiky (mj. prostřednictvím komparace s vymezení hospodářsky a sociálně ohrožených území).

Obr. 2 – Klasifikace obcí vnitřních periferií dle váženého komplexního ukazatele

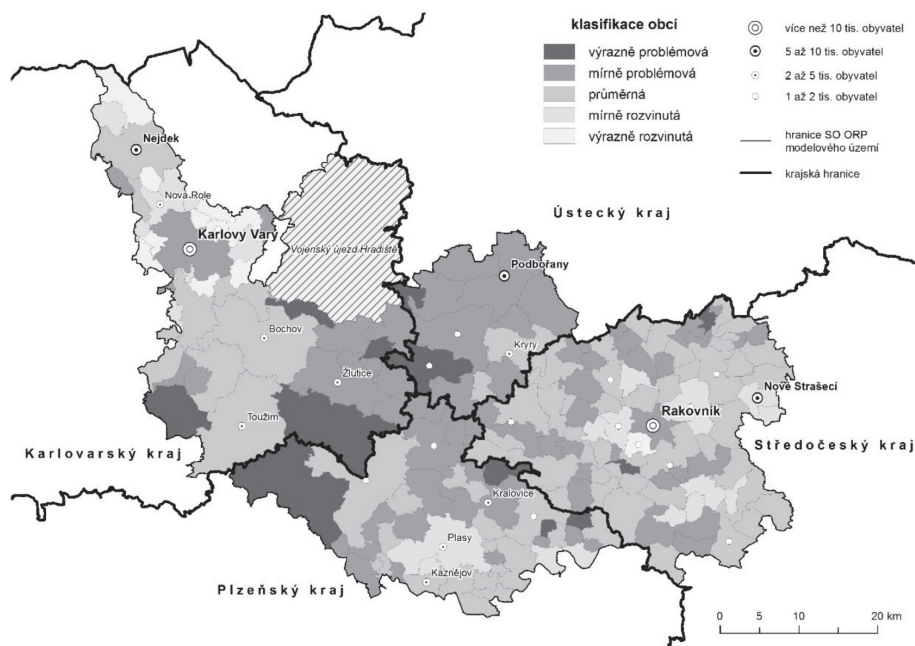
Pramen: návrh M. Jeřábek, realizace P. Šimáček

Realita vnitřních⁸ periferií Česka demonstruje poměrně značné disparity v regionální struktuře státu (obr. 2). Periferní charakter lze snadno identifikovat ve formě prstence obcí u vnější hranice Středočeského kraje (Rakovnicko a Podbořansko ad.), který zasahuje různě hluboko do území sousedících krajů. Obecně můžeme konstatovat, že právě při hranicích krajů leží většina shluků, ale i izolovaných obcí, které se profilují špatnou dopravní dostupností, zároveň se vyznačují depopulací a mají omezenou možnost tvorby pracovních příležitostí. Značně rozsáhlá je vnitřní periferie mezi Pardubickým a Olomouckým krajem (Svitavsko a Zábřežsko) nebo Olomouckým a Moravskoslezským krajem (Moravskobrounsko – Horní Benešovsko a Budišovsko). Vnitřní periferie se však utvářejí i bez vazby na krajské hranice, zpravidla se uplatňuje nevýhodná poloha. V každém z krajů Česka najdeme desítky obcí, které leží daleko ve vnitrozemí, a přitom náleží do vnitřní periferie. Ve větším rozsahu je najdeme v Kraji Vysočina, dále v krajích Karlovarském, Ústeckém nebo Jihočeském.

Na jednom příkladu si představme regionální pohled, konkrétně na modelovém území pracovně – s vědomím nepříliš vhodného označení – Karlovarsko (obr. 3). Přestože jedno z SO ORP zasahuje ke státní hranici, hovoříme o vnitřní periferii. Zprvce nebyly hodnoceny přeshraniční aspekty, zadruhé „jádro“ (a případně

⁸ Hodnocení je založeno na datech za obce Česka, proto hovoříme o „vnitřních“ periferiích, přestože zasahují i do pohraničí.

Obr. 3 – Modelové území Karlovarsko dle komplexního ukazatele perifernosti

Pramen: návrh M. Jeřábek, realizace P. Šimáček

problémy) periferie není relativní blízkostí Německa/Saska nijak ovlivněno (zasazeno). Přestože se jedná o jednu z nezpochybnitelných periferií Česka, data (a vizuální vyjádření) mezi výrazně případně mírně periferní (zde označené pojmem problémové) přiřazuje jen několik z celkem 179 obcí ve 4 SO ORP.

Pro vymezení vnějších periferií jsme tzv. vnitřní dimenzi doplnili o přeshraniční aspekty, reflektujících různé sféry: zatížení hraničních přechodů, pravidelnou veřejnou hromadnou dopravu, přeshraniční partnerství měst a obcí (*town-twinning*) a analýzu fondů malých projektů operačních programů Přeshraniční spolupráce Interreg V-A pro jednotlivé hraniční úseky. Pro tento příspěvek volíme za příklad partnerství ve veřejné správě, deklarované prostřednictvím databáze z projektu Svazu měst a obcí ČR (tab. 2), a to pro obce ležící v příhraničním pásu SO ORP.

Tabulka dokládá zejména vyšší zapojení s oběma německými úseky, což odpovídá „porevolučnímu“ vývoji přeshraniční spolupráce vůbec, mj. i prostřednictvím euroregionů (souvislé pokrytí počínaje Nisou a Šumavou konče). Za zmínku stojí, že čtvrtina až třetina zapojených obcí má více partnerů, nejčastěji – každá druhá obec – k tomu dochází s polskými partnery. Zároveň je patrné, že partnerství v pohraničí – vymezeném postupně příslušnými administrativními jednotkami – je častější než na větší vzdálenost. Určitou roli pochopitelně sehrává i populační velikost měst a obcí, determinující lidský kapitál schopný těchto aktivit.

Tab. 2 – Přeshraniční partnerství měst a obcí Česka podle hraničních úseků

Kategorie	Sasko	Bavorsko	Rakousko	Slovensko	Polsko	Souhrn
Vícečetně zapojená	9	7	1	4	15	36
Hraniční (sousední stát)	8	7	5	5	4	29
Příhraniční správní jednotka (SO ORP / okres)	8	6	9	4	2	29
Dotační území (kraj)	4	2	2	3	7	18
Ostatní (sousední stát)	1	1	0	4	2	8
Celkem	30	23	17	20	30	120

Pramen: SMO ČR, upraveno

4.3. Periferie a pohraničí očima starostů/starostek

Jedním z hlavních problémů periferních obcí je stabilita obyvatel. Podle výpovědí starostů/starostek zkoumaných obcí je však stabilita stávajících obyvatel vysoká (kolem 95 %, v detailu obr. 4). Většina obyvatel se nechce odstěhovat, naproti tomu starostové/starostky deklarují zájem zvenčí o přistěhování. Vysvětlení hledejme ve změnách, ke kterým došlo ve společnosti v posledním období (dopady covidové pandemie, rozšíření možnosti práce z domova, rozvoj automobilismu, energetická krize apod.). Zároveň dochází ke strukturálním změnám, přicházejí starší lidé, odcházejí mladí.

Úroveň perifernosti nemá zásadní vliv na úvahy o emigraci. Míra spokojenosti se pohybuje kolem 95 %, u obcí průměrných žádný ze starostů/starostek nedeklaroval potenciální vystěhování obyvatel. Pouze u výrazně problémových lze hovořit o určitých tendencích k vystěhování (obr. 4a).

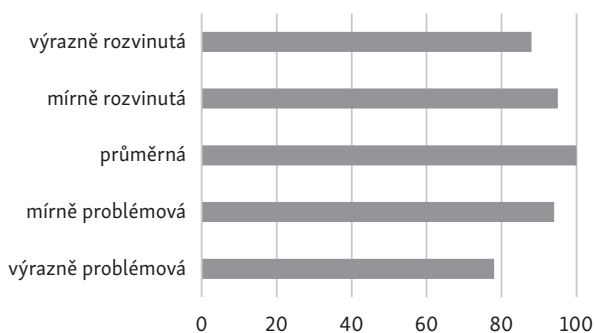
Vzdálenost, resp. kontakt s krajskou hranicí, či spíše odlehlost od jádra (krajského „vnitrozemí“) sehrává významnou roli, avšak kupodivu v pozitivním smyslu. Až 9 z 10 respondentů se přiklání ke spokojenosti, se vzdáleností podíl plynule klesá (obr. 4b).

Ve vnitřních periferiích se spokojenost pohybuje mezi 80 až 100 %, náchylnější úvahy o vystěhování se projevují spíše v českých modelových územích než moravských, „vede“ Karlovarsko a Plzeňsko (obr. 4c).

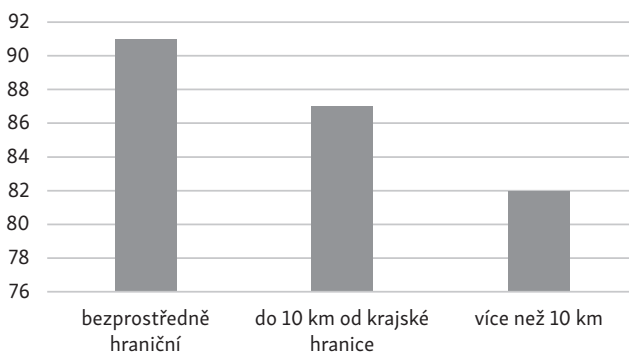
Na tento vývoj navazuje nedostatek parcel pro individuální výstavbu rodinných domů, což jako hlavní problém rozvoje obce přímo nebo zprostředkovaně, uvádí více než polovina starostů. Pokud vhodné pozemky v obci existují, jsou zpravidla v soukromém vlastnictví a jejich vlastníci je prodávat nechtějí, případně s nimi spekulují. Samotné obce většinou přistupují k této problematice aktivně, např. zasítováním a spatřují v nové výstavbě budoucí prosperitu.

Občanská vybavenost obcí je, podle očekávání, determinovaná velikostí obce a rozsahem a strukturou podnikatelských subjektů. Platí přímá úměra: čím větší obec, tím lepší infrastruktura. Nedostatky se projevují především ve zdravotnictví,

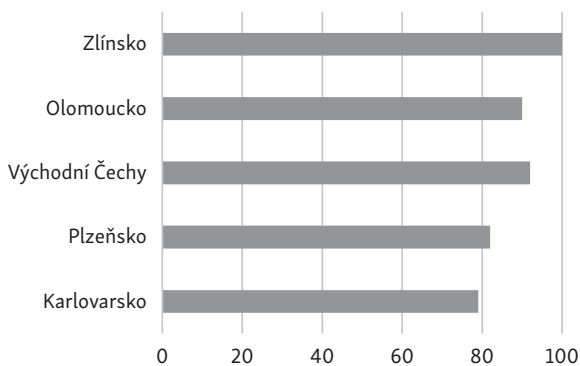
a – Podle stupně rozvinutosti (zařazení do kvintilu)

b – Podle vzdálenosti od krajské hranice

c – Podle modelového území

Obr. 4 – Spokojenost obyvatel v místě bydliště (neuvažují o přestěhování, v %): 4a – podle stupně rozvinutosti (zařazení do kvintilu), 4b – podle vzdálenosti od krajské hranice, 4c – podle modelového území. Pramen: vlastní výzkum.

některých službách (obchod, pošta) a či technické infrastruktury (vybavenost vodovodem, kanalizací).

Podobně lze hodnotit situaci ve společenské rovině, existenci a aktivitě zájmových organizací a spolků. Větší obce (nad 500 obyvatel) jsou v tomto směru uspokojivě vybaveny a organizace jsou tradičně aktivní. Za pozitivní lze označit, že zájem o jejich akce (komunitní život) významněji neubývá. Jsou totiž důležitým nástrojem udržování aktivity a stability zdejších obyvatel.

Činnost zastupitelských orgánů obce má⁹ podle starostů/starostek podporu zhruba 40 % obyvatel, bezmála třetina však tuto podporu nepociťuje, často uvádí nezájem. Zdá se, že obce jsou spravovány na základě konsensu, jen výjimečně totiž dotazovaní/né připouštěli rozpory uvnitř zastupitelstva vyúsťující v konflikty.

Sledovali jsme rovněž spokojenost místní samosprávy se získáváním projektů z různých dotačních programů. Zkušenosti nejsou příliš časté, zejména menší a malé obce se potýkají s nedostatečným lidským potenciálem k jejich vypracování a posléze realizaci (náročnost, nedostatek času a náklady na jejich zpracování).

Ptali jsme se otevřenou otázkou na stěžejní problémy, které ve své práci řeší. Uvádíme je ve významové posloupnosti: pozemky pro výstavbu (18 %), peníze pro obec (16 %), výstavba, silnice, chodníky, vodovod“ (12 %), zhruba každý desátý respondent volí: zlepšit služby (hlavně lékař), dopravní obslužnost, řešení ekologické zátěže obce.

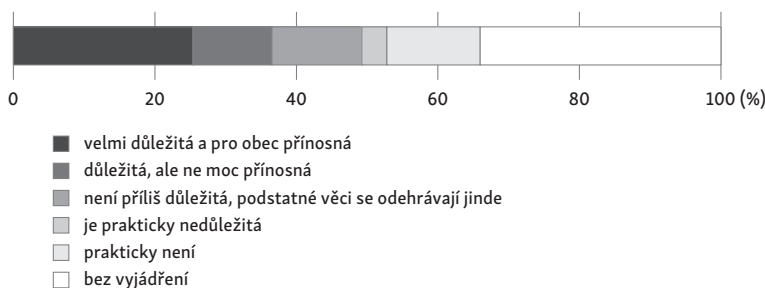
Z „příhraničního“ souboru respondentů-starostů vybíráme na úvod poznatky, týkající se významnosti přeshraniční spolupráce pro obec (obr. 5). Jsou nepochybně zajímavé, otázkou je, zda překvapivé... Zhruba z poloviny se buď nevyjádřili, nebo spolupráci označují za nepříliš důležitou. Naproti tomu, pokud odpovídají, tak vnímají tuto problematiku jako důležitou.

Zkoumání názorů starostů/starostek na vlivy státní hranice a přeshraničního souseda působící na obec ukázalo na rozdíly podle modelových území: významněji a častěji v rámci MÚ Šumava, Nisa a Silva Nortica. Značná část dotazovaných však uvedla, že takové dopady v rámci jejich obce vůbec nepociťují. Jen kolem čtvrtiny považuje tuto spolupráci za velmi důležitou a pro obec přínosnou. V tomto smyslu výzkum spíše ukazuje na nevyužití možností přeshraniční spolupráce v rámci sledovaných obcí. Pokud jde o vyslovené dopady na život a fungování obcí obecně, převažuje pozitivní hodnocení.

Nejsilněji se projevuje vliv zahraničí podle zkušeností a názoru respondentů v oblasti rozvoje turistiky a cestování, dále v oblasti zaměstnání a v každodenním životě občanů a následně ve všeobecné spokojenosti místních obyvatel.

„Přímou“ spolupráci zastupitelstev, v podobě dohody nebo účasti na projektu, s některou zahraniční obcí má aktuálně jen kolem 40 % sledovaných obcí.

⁹ V době konání terénního výzkumu; rozhovory probíhaly před posledními komunálními volbami.

Obr. 5 – Význam přeshraniční spolupráce pro obec

Pramen: zpracování F. Zich

Nejintenzivnější přeshraniční spolupráci mají především jednotliví občané, dále spolupráce probíhá v rámci euroregionů a MAS a také prostřednictvím místních občanských organizací a spolků. Tyto aktivity, přerůstající v neformální spolupráci a setkávání, jsou důležité pro vytváření přeshraniční společnosti.

Závěr

Ambicí příspěvku není podat víceméně vyčerpávající přehled studia periferií (v Česku). Soustředili jsme se na přístup multidisciplinárně koncipovaného přístupu k řešení periferií a nastínění metodiky vlastního výzkumu, kde jako klíčové vnímáme pojmy řádovost, územní detail, terénní výzkum vč. subjektivního vnímání. To do značné míry předurčilo nejen samotný projekt, ale i členění tohoto příspěvku. Vlastní výzkumná činnost, ať už analýza relevantních databází, dalších informací a zejména terénní výzkum, byť oproti předpokladu redukováný, jakož i četné diskuze s aktéry regionálního rozvoje nám potvrdili, že periferiím (oblastem, lokalitám) je nezbytné trvale věnovat pozornost nejen výzkumem, ale současně (především) v aplikační rovině.

Získané poznatky navazují na předchozí výzkumy jak členů výzkumného týmu, tak z jiných pracovišť geografických, sociologických případně dalších disciplín či jiného zaměření. Nikde nejsme v rozporu, byť určité rozdíly – podmíněné odlišnou metodikou – se pochopitelně vyskytují, a to i v komparaci s produkty decizní sféry na úseku regionální politiky (rozvoje). Potvrzuje se tak poměrně značná stabilita v územní diferenciaci, jak na úrovni národní, regionální i přeshraniční.

Zdá se, že vliv sousedních států (regionů, lokalit) působí na naše příhraniční území jen v omezené míře (v pohledu kvantitativním a kvalitativním, obsahovém i územním). Ve vnitřní dimenzi lze konstatovat postupné prosazování mezikrajských aspektů jak v koncepčních dokumentech, tak subjektivním vnímání potenciální spolupráce směřující k posílení územní koheze. Zde dosud postrádáme

ze strany Ministerstva pro místní rozvoj dostatečnou snahu o koordinaci směrem k regionům, byť s přesvědčením o stěžejní roli právě úrovně krajů (krajských samospráv). Na míře pozornosti tak do určité míry závisí perspektiva periferií, v rovině obecné i konkrétní, jejich postavení v regionálním rozvoji, jakož i forma a intenzita zásahů zvenčí resp. usměrňující přirozené procesy a jejich dopady do území.

Literatura

- BERNARD, J., ŠIMON, M. (2017): Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 53, 1, 1–26.
- DRÁPELA, E. (2011): *Marginální oblasti na území ČR a jejich vývoj v prostoru a čase*. Centrum dopravního výzkumu, Brno
- JANČÁK, V. (2001): Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikroregionální úrovni. *Geografie*, 2001, 106, 1, 26–35.
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., FIEDOR, D., KREJČOVÁ, N., ŠIMÁČEK, P., WOKOUN, R., ZICH, F. (2021): Nové vymezení periferií Česka. *Geografie*, 126, 4, 419–443.
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T., HALÁS, M. (2015): *Certifikovaná metodika k usměrnění přeshraničního regionálního rozvoje*. Masarykova univerzita, Brno.
- JEŘÁBEK, M., WOKOUN, R., ČECHÁK, P., DOKOUPIL, J., KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Z., KREJČOVÁ, N., MATES, P., NOVOTNÝ, L., SZCZYRBA, Z., ZICH, F. (2023): *Vnitřní a vnější periferie v Česku: od genetické determinace k územní kohezi*. Edice Extra. Praha: Leges.
- MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie*, 106, 1, 12–25.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, 2, 321–348.
- PERLÍN, R. a kol. (2018–2020): *Socioekonomický vývoj nemetropolitních oblastí České republiky se zřetelem na rozvojové potřeby jednotlivých regionů*. Univerzita Karlova, Praha, TAČR č. TITSMMR701.
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): *Typologie venkovského prostoru Česka*. *Geografie*, 115, 2, 161–187
- ŠINDELÁŘ, M., JEŘÁBEK, M. (2022): *Přeshraniční spolupráce s oblastí Weinviertel*. *Geografické rozhledy*, 31, 5, 38–41.